

LA FONTAINE.

Egy fejezet Nisard *Francia Irodalomtörténetéből*. *

I.

Miért nem vezett el semmi a La Fontaine meséiből?

La Fontaine magát a drámaírók közé sorozta; „százfölvonású drámának“ nevezi meséit. Szellemének iránya s tehetsége valóban drámai volt. Minden műve, csak a kitünőről szólva, cselekvényes elbeszélés. A tárgy ugyanaz mint a Racine és Molière darabjaiban: az ember, a maga valóságában. A kor költői közül a legábrándosabbnak látszó sem ábrándozik soha. Az ábrándozás, mint modor, ismeretlen a tizenhetedik században. Becsúszik néha a La Fontaine bájos elbeszéléseibe, mint gondolatainak kéjteljesége, melynek egy perczre átengedi magát; de csakhamar újra fölveszi elbeszélése fonálát; a költő csak azért merült el egy perczre a maga szemléletébe, hogy annál jobban beláthasson a mások szívébe.

A La Fontaine kis színpada szerencsésebb volt, mint másik két barátjáé; abból semmi sem ment ki divatból, semmi sem vezett el. Ha szerényebb is e színpad, de nincs is alávetve a rendes színpadoktól elválhatatlan hátrányoknak. Seh

*) Nisard fordítója maga is megkísérelte a mese némi elméletét adni. (*Az aesopi meséről. A Budapesti Szemle 10-ik számában.*) A Nisard elmélete egészen más; ő az aesopi mesét csak vázlatnak tekinti; neki e műfaj La Fontaine-ben éri el tökélye tetőpontját. Érdekesnek találtuk, a jeles *Francia irodalomtörténet* sajtó alá most kerülő harmadik kötetéből e fejezetet, összehasonlításul Szász Károly főtémeltett közleményével, szintén fölvenni e folyóiratba. Szerk.

sem látszik rajta a tanult mesterség, nem szerepelnek bizalmasak a beszélgetés kelletlen folytatására, nincsenek hosszú magánbeszédok, egy-egy kedvencz színésznek írva. A szerelem nem kénytelen a kor erkölceitől kölcsönzött múlandó alakba öltözni, sem a divatos képzetekhez vagy az uralkodó példájához szabni magát, sem főnhéjázás, sem mesterkéeltség nincs rajta. A mese-író sem hahotát nem idéz elő, a mi rendszeren a divattal jár, sem könyveket, melyek oly gyorsan főszaradnak. Művén egyedül a szellem mosolyog vagy érzékenyül el.

La Fontaine csak oly élénk érzékkel bírt korának nagyságai iránt, mint kortársai bármelyike; de sem a nagyszerűsödés, sem az illemszabályok által nem hagyta elámíttatni magát. Erkölcei nem rosszabbak a másokéinál, de nem törekedett leplezésökre, akár restségből, akár mert valóban ártatlannak hitte, a mit nem látott szükségesnek titkolni, — erkölcei, mondom, azt a jó szolgálatot tették neki, hogy távol tartván őt az udvartól, megőriztették vele természetességét. Senki sem volt kevésbbé udvaroncza nála, ámbár senki sem szeretett volna inkább az lenni. Nem a büszkeség, nem is a lángész szűzessége — elhanyagolt öltözéke menté meg attól. La Fontaine, ha az udvarnál él, fölvette volna annak a szokásait, fogékony kedélyénél fogva s utánzásból. Nem szellemeskedett-e egy kis ideig a Fouquet udvarában is! Nagy szerencséje, hogy nem találták eléggé előkelőnek. Így megtarthatta egyéni arczatát, annyi nemes arcz képesarnokában.

Innen van, hogy míg hírneves két barátja műveiben a kritika nem egy elfonnyadt helyre akadhat, La Fontaine-nél minden él s folyvást zöldel. Az a hely, a Molière darabjaiban, mely hangos kaczajra fakasztotta közönségét, a mai földszintet meg sem indítja; inkább nevetne a mai ízlésnek megfelelő valamely szójátékon, egy élczen, vagy egy együgyű ember szájába adott valamely nagyhangú mondáson. Úgy szintén a Racine színiköltészetének összes regényes, vagy előkelően udvarias része, ha nem is halt el teljesen — hála néhány szenvedélyes hangnak, melyekben a költő szíve szólalt meg — de bizonyára nagyon fagyossá vált. S hogy ez nem a mi hibánk, hanem a költőé, vagyis inkább azé az ízlésé, melynek uralma alatt állott, onnan világos, mert e fagyosakká vált, vagy épen elhalt részekben az eszmék gyarlósága átragad a nyelvre is.

Mikor Racine a szívéből szól: nyelve merő gyémánt; mikor a kor illemszabályai szerint beszél, akkor halvány, elmosódott; hiányzik kifejezéseiből az erő és szabatosság. Molière-t sem ihleti szerencsésében az udvari illem s olyankor nyelve sem a hagyományé, sem a lángészé. De az ő személyei szájában ez nem oly bántó, mint egy Mithridates- vagy Achillesében, kik olykor a XIV. Lajos udvarabeli szépelgökké válnak.

Ez az egyik oka a La Fontaine népszerűségének, a legnagyobb irodalmi népszerűségnek az újabb korban, legalább hazánkban bizonyosan. Egyetlen a maga nemében, Franciaországban úgy mint Európában, a részben, hogy senki által kétségbe nem vonatott. Mindenki elfogadja: a sokaság, okoskodás nélkül, a legegyszerűbb alakban nyilatkozó igazság édes és ellenállhatatlan uralmánál fogva; a műveltek és költők pedig, mivel példája senkit sem homályosít el. Őt soron kívül helyezik; elvitatni La Fontaine-től az elsőséget a maga műfajában, vagy csak magát utána soroztatni sem jutott eszébe senkinek, még azon szellemes íróknak sem, a kik meseíróknak tartották magokat. Előbeszédeikben mindig bocsnatot kérnek, hogy meséket mertek írni La Fontaine után. A nagy drámaírókkal szemben nem viselkednek ily előzékenységgel; Corneille, Racine, Molière mögé nem sorakoznak; oly elméleteket találtak föl, melyek szerint jobban, vagy legalább másképp lehet alkotni színműveket. La Fontaine nem tartozik egy iskolához sem; megkísérlették egy szabadabb francia iskola s a naivabb költészet atyjává tenni őt; de én ebben is csak kissé eltévesztett hódolatot látok ama szeretetre méltó dicsőség iránt, mely nemzetünknek mindennél kedvesebb.

Vannak nagyobb nevek a La Fontaine-énél, azokéi, a kik valamely művészetet s azzal együtt nyelvet is teremtettek. Homér, Dante, Shakespeare, Corneille, az ó- és újkori művészet ez atyjai, nagyobb emberek nála. Magasabbról szemlélték az emberi dolgokat. Jobban is bámulták őket, de nem oly népszerűek, mint La Fontaine. A tömeg homályosan sejtí, mivel tartozik nekik; csak a tudósok és a nagyon művelt szellemek meríthetnek tanulságot könyveikből. La Fontaine első gyermekéveink tej-itala, érett korunk házi kenyere, s az agg utolsó tápláló eledele. Meséit gyógyögtük mint kis gyerekek; mikor apákká lettünk s fiainkkal olvastatjuk, bámulunk,

hogy érett korunkra komoly gyönyört találhatunk abban, a mi oly élénken tudott érdekelni gyermekkorunkban. — Minden tüzhelynek ő a házi szelleme; megszeretteti velünk az életet, a nélkül, hogy egyet is eltitkolna előttünk bajai, nyomorai közül. Ismeri legtitkosabb, legkiírthatatlannabb ösztöneinket; tudja mennyi örömet s mennyi szenvedést bírunk elviselni. A nélkül, hogy keményen bánna velünk, figyelmeztet; vagy ha hizeleg gyöngéinknek, lelkiismeretünk hangján szól hozzánk, ismervé annak kíméletességét magunk iránt. Nála népszerűbb könyv csak egy van: a biblia. A kinek csak két könyve van a házában, a La Fontaine meséi az egyik.

Rámutattam e népszerűség egyik okára. De vannak mások is, melyeket mindenki könnyebben megláthat; maga a mese mint műfaj, s a mivé azt La Fontaine tette, a leíró módor, melyet abba bele vitt, ízlésének és nyelvének tökélye s végre moraljának a jelleme.

II.

A mese s annak különös vonzó ereje. — A tizenharmadik s tizenegyedik századbéli francia meseirők. — Az aesopi és phaedrusi mese.

Nem szándékozom értekezést írni a meséről. A ki e műfajt igen tudós szemmel nézi, szörszálhasogatásokba esik, mint Lessing. A mese, legalább ment maradhatott volna az elméletektől. Nem tudom, a zsarnokság vagy a szabadság szülte-e az apológót (állatmesét)? Megelégszem azzal az észrevétellel, hogy e műfaj kedvességben állt a legkülönbözőbb népeknél és időkörökben, s mind azon irodalmi egyezmények közt, melyeket műfajoknak nevezünk, egy sincs, melynek formáihoz többen alkalmazkodtak volna. Nem kell hozzá sem tudomány, sem különösen eredeti fölfogás. Bár bizonyos mértéke a műveltségnek kívántatik ahhoz, hogy minden szépségeit élvezhessük, arra, hogy kedvet leljünk benne, elég a józan ész. Meséket az élet minden korszakában olvasunk; és pedig ugyanazokat a meséket; s minden életkornak megadják azt a gyönyört, melyet a szellem művei nyújthatnak s megfelelő hasznót is.

Gyermekkorunkban nem a mese morálja, sem a tanulásnak a példával való kapcsolata hat ránk; akkor csak az

állatok sajátágaiban s jellemeik különféleségében gyönyörködünk. A gyermekek fölismerik bennök az eb szokásait, melylyel játszanak, a macskáét, melyet megtépásznak, az egérét, a melytől félnek, s az egész baromfi-udvarét, a hol jobban érzik magokat, mint az iskolában. Föltalálják bennök, a mit anyjok a vad állatokról beszélt nekik: a farkast, melylyel a rossz gyermekeket ijesztik; a rókát, mely a baromfi-ól körül sompolyog; az oroszlánt, melynek nagylelkűségét magasztaltatni hallották. Nagy örömet lelik az apró drámákban, melyekben e személyek szerepelnek; a gyöngé részére állanak, az erőssel szemben; pártját fogják a szerénynek a kevély-, az ártatlannak a vétkes ellenében. Így alakul meg bennök az igazság első fogalma. A kiknek a szemök már fölnyílt, a kik előtt semmit sem mondhatunk büntetlenül, tovább mennek; ők már észre tudják venni a hasonlatot az emberek s az állatok jelleme között; tudok rá esetet, hogy egyik-másik meséről azt hitték, az apjuk házánál játszik. S az összehasonlító szellem így képződik észrevétlenül, zsenge értelmökben. Eltanulják a mese-írótól, hogy kell megfigyelniök benyomásaikat s visszaidézniök emlékezéseiket. Oly elevenen látván lefestve a mit éreztek, megszokják elevenen érezni. Jobban s több érdeklődéssel figyelnek meg holmit. Íme az ez életkorhoz mért haszna a mesének.

Az ifjuságnak nem kedvencz könyvei a mesék; jobban szeretik a híres csábítókat, kik őket csalódásba ringatják önmagok felől, s elhitetik velök, hogy mindenre képesek a mit csak akarnak, hogy erejük határtalan s életök kifogyhatatlan. Sokkal kevélyebbek, sem hogy kedvöket leljék abban, a mit velök gyermekkorukban olvastattak. Ez akkor apai olvasmány volt, aprólékos és úntig ismételt tanácsoktól kísérve, s a meseíró is részes volt a megrovásokban, mintegy a ház erkölcstanára. De ha, az élet e kevély korszakában, akad vagy egy, a ki tévedésből vagy a gyönyörökbe beleúnvá, e megvetett könyvet ki találja nyitni, mily nagy lesz meglepetése, hogy ez állatok közt találva magát, melyek iránt gyerek-korában annyira érdeklődött, most saját tapasztalásából s nem a tanító vagv apa figyelmeztetésére, jó rá, mily hasonlók kalandjaik az életben előfordulókkal, s mily igazak a tanulságok, melyeket azokból a meseíró levont!

S az ittasság e kora elmulván, mikor végre mindenki

megtalálta mértékét saját nagyságának, egy nagyobb mellé állva; erőinek, magánál erősebbel viaskodva; tehetségeinek, látva hogy a díjt ügyesebb ragadja el előle; mikor betegség, kimerültség megtanította, hogy az életnek csak egy mértéke van; mikor eljutott odáig, hogy még reményeiben is elvesztette bizalmát; akkor visszajő a meseíró, a ki mindezt előre tudta, a ki mindezt el is mondja neki, s vigasztalja őt, nem új csalódásokkal, hanem azzal, hogy baját valódi színében állítja szeme elé s megmutatja, mit lehet letördelni töviseiből, a mások bajaival való összehasonlítás által.

Megöregedve végre, s „végére jutva a hosszú remények és nagy eszméknek“, a mese-író segít összeszedni emlékeinket. Visszaidézi életünket szemeink elé, a bánatot a múltnak hagyja, az örömek képével újra fölmelegít. A megszámlált és kétes napok szűkre mért terére szorítva, mikor már az élet nem egyéb, mint az utolsó harc a halállal, eszünkbe juttatja annak kezdetét s elrejtí elöttünk a végét. Minden tetszik nekünk benne; a morál, mel ymegegyez saját tapasztalatainkkal, úgy hogy a meseírót olvasni annyi mint kérődzni a multon; a művészet, mely életünk végeig nem szűnik meg hatni ránk, mint felsőbb rendű és elévülhetetlen igazság; az állatok jellemei s erkölcei, melyekben szintűgy gyönyörködünk, ismét mint gyermekkorunkban, már akár az emberi tökéletlenségekre való visszaemlékezésnél, akár annál a hasonlóságnál fogva, mely az öregek s a gyermekek izlése közt tagadhatatlanul megvan. Ritka öreg, a kinek ne volna valamely kedves házi állatja; olykor ez az utolsó jó barát, legalább kipróbált barát. Eltűri szeszélyeinket, s ugyanoly kecsesen játszik az öreggel, mint a kis gyerekekkel. Az eb gazdájának nincs sem kora, sem rangja; ha gyöngye is, a kutyának ő az első hatalmasság a világon; neki az aggastyán üde-piros árczú gyermek, a koldús neki király.

Igaz, hogy mikor a mesét mind e sajátságokkal ruházzuk föl, akaratlanul is az áll szemünk előtt a minővé e műfajt La Fontaine tette. Azonban Aesop és Phaedrus is, e két ókori példány, ugyan oly nemű gyönyört és hasznot nyújtanak, habár kisebb mértékben. A mese, a maga egész bájában s egész erkölcsi hatásával, a La Fontaine találmánya.

Elődei nagy számmal voltak Európában s különösen Franciaországban, hol a mesét egyaránt virágozni látjuk

irodalmunk kezdő korában s dicső érettségében. Az irodalom-történet, a tizenharmadik és tizennegyedik századokban, tömérdek meseíró sorol elő, kik szerénységből vagy talán magok ajánlása végett, az Aesop név alá rejtöztek. Hosszadalmasan dolgozták ki, az akkori költői művek szokása szerint, az Indiából vagy Görögországból eredt tárgyakat; majd philosophiai, majd vallásos kitéréseket szöttek azokba, melyek közt néha a szellem egy-egy csilláma tűnik föl s néha szép versek is, melyek közt a jobbak csak a helyesírás által különböznek a La Fontaine-éitől. Hogyan kell valamely tárgyat, vagy műfajt, saját természetéből fejteni ki: azt ők nem tudták. Meséikben az állatok nem a magok jellemében vannak föltüntetve, még fajaikra s alakjukra is alig van kellő tekintet fordítva. Madárnak olyasmit tulajdonítanak, a mi csak négylábúra illik; apró állattal olyat tétetnek, a mire a legnagyobbnak ereje és termete kívántatik. Az emberekhez való hasonlatosságai sincsenek szokásaikból levonva. Legtöbbnyire a költő nem is ruházza fel őket semmi különös sajátsággal, s a természetrajznak sincs hozzájuk semmi köze: az akkori emberek jelennek meg állat-nevek alatt. S e meséknek a morálja is csak helyi érdekű, mert személieik párt-emberek. Az egyház mellett vagy ellen fognak pártot, rendesen ellene. Ez állat-bőrök alól a skolasztikusok kandikálnak ki.

Az ókori minták, Aesop és Phaedrus, inkább csak jelezték a műfaj gazdagságát, de ki nem zsákmányolták. Az állatok sajátságai, erkölceik s szokásaik hasonlatossága az emberekével, mindig helyesen vannak megjelölve; a morál természetesen foly az elbeszélésből; de minden csak röviden és sommásan van adva. A meseíró egyetlen jelzővel festi személyeit, sokszor azzal sem, csak egyszerűen megnevezi. Az olvasó képzeletére bizza, mikor az illető személy föllép, maga elé állítani annak arcát s mozdulatait. Ugyan e rövidség a tanulságot is egy erkölcsi mondás alakjában adja, valamely gnoma-költőtől átvéve s a kis történetkéhez alkalmazva. Az egész mese, tanulságával együtt, egy okoskodásnak látszik, melyben amaz az előtétel, ez a következtetés. A tárgyat csak a tanulság kedvéért találták föl; előbb jött a morálista, azután a fabulista. Én jobb szeretem, hogy először gondolják ki a mesét, a morál legyen, a mi önként foly belőle. Az Aesop és a Phaedrus meséi nem is másért tetszenek, csak igazságukért; ez

az egy érdemök, de ez nem is csekély; személyeikkel nem barátkozunk meg, tanulságot nyújtanak, de nem gyönyörködtetnek.

III.

Minő alakot adott a mesének La Fontaine?

Száz fölvonású drámát csinálni a meséből annyi volt, mint megteremteni a műfajt. A mese, a La Fontaine teremtménye, mint a vígjáték a Molière-é; előbb megszületett maga, aztán a fogalma. Próbáljunk csak gondolni a mesére, hogy La Fontaine-nal ne találkozzunk! Nincs olyan szellemi termék, melyben ízléseink végtelen különfélesége ne találna valami kivetni vagy kívánni valót; Molière sem tetszett mindenkinek. Voltak oly kényes emberek, például Fénélon, a kinek kételyei voltak a *Mizantróp* és a *Tartuffe* műbecse fölött. S hihetnők-e, La Fontaine-nek is akadtak gáncsolói. Nem szölok Lessingről, sem Németországról, abból az országból még Molière-re is jött megtámadás. Az eszmény bosszantja a korlátlan szemlélet szabadságára féltékeny szellemeket; félnek a tökélytől, mint valami szabálytól.

La Fontaine a drámai forma által nyert oly általános tetszést. Nem levén élénkebb szellemi gyönyör, mint a mit a színpad nyújt, az olyan könyv, mely némileg a színpadot juttatja eszünkbe, biztosan számíthat tetszésünkre. A La Fontaine-gyűjteménye egy neme a színpadnak, melyen rövid kivonatban előadva látjuk a dráma minden fajtát, a legmagasabbaktól: a tragédiától és a komédiától kezdve, a legegyszerűbbig a népszínműig. *) Az olvasók a nézők, s a mese kicsiben érezteti mind azokat a fölindulásokat, melyeket a színpad nagyban; szelíd fölindulásokat, a nevetés és sírás határain belül, ámbár némely vígjáték többet is költ mosolynál s nem egy arcot áztattak már könyvek, a *Két galamb* olvasása közben.

A kíváncsiságot a cselekvény változatossága tartja ébren, a mesében úgy mint a drámában. A cselekvény itt összességben van vonva, a szenvedélyek gyorsabban érlelődnek, a párbeszéd nem oly hosszúságú; de a dráma ama törvénye, mely — többé-

*) Az eredeti a vaudeville-t említi.

kevesebbé kerülő útakon — mindenkit eljuttat ahhoz, a mit érdemel, itt is pontosan meg van tartva; s majd a meglepetés gyönyörét érezzük, e törvényt megszegve — majd az ész gyönyörét azt teljesedni látva. De vannak e kis darabok közt olyanok is, melyek mélabús benyomást tesznek ránk, mivel a jó húzza bennök a rövidet. De ebben is csak annál nagyobb élethűséget látok. Helyre hozni a jónak e világon szenvedett vereségeit azért van, hogy az emberi események igazsága után — melyből a dráma főérdekét meríti. — egy másik igazság-szolgáltatásban hiszünk és remélünk, az itt büntetlen maradt gonoszságok fölött.

La Fontaine nem egyedül a drámai formát használja. Fél, nehogy fárasztóvá váljék; vagy jobban mondva, mulatságból cserélgeti föl mással. Sok meséje párbeszédek nélküli elbeszélés. Mások az elbeszélés és leírás vegyületei. Gyakran a költő saját személyében is közbelép, mintha a színműíró felbeszakítaná a színészeket, hogy a maga nézetét mondja el a darabról, úgy játszik saját leleményeivel; maga lép színpadra, majd mosolyog, majd szelíden panaszkodik, sajnálja elrepülő éveit. S mit ne néznénk el neki? Szeretetre méltóvá tette az *ént*. Szeszélyes, de a szeszély annyira helyén van s oly mulékony, hogy szinte hajlandók vagyunk a műfaj egyik törvényének tartani. Ilyen a lángész kiváltsága; a lángész saját egyéni arczkifejezése, szeszélye, pongyolasága — a műfaj életföltételeinek látszanak.

Az előadás e változatos alakjaihoz, a versalak-egyformasága nem lett volna elégséges. La Fontaine mindenféle versmértéket használ. E részben mutatta magát legmerészebbnek. Előtte nem tudok népszerű művet, különböző versmértékekben írva. Az irodalomtörténet akadhat talán valamely közép-szerű töredékre, ismeretlen gyűjteményekben. Abban a korban, a mikor La Fontaine első költeményeit írta, az volt a szokás, hogy minden költői művet vagy ugyanazon egy versmértékben, vagy különböző mértékű sorokból összhangzatosan szerkesztett versszakokban írtak. La Fontaine-nak saját vers-alakot kelle találnia meséi számára. E vers-alak valamennyiből van összetéve, szabadon, de nem önkényesen, s kiváló ízléssel beosztva. Az első mű, melyen annak hatását látták, az ő *Jocondeja* volt. Boileau, a ki a bájos komorna lovagjául vállalkozott, „azon a valamin kívül a mi úgy elbájol s a mi nélkül a szép-

ség sem lehet sem becses, sem szép“ különösen azt a merészségét magasztalta La Fontaine-nek, hogy szakított a versmértékkel. Nem csak azt a szabadságot értette ez alatt, melylyel ez a sormetszettel bánt, majd egyik, majd másik láb után helyezvén azt, hanem a versmérték ama változatosságát is, melynél fogva a vers a gondolathoz alkalmazkodik mindig s minden tárgyhoz képest más-más formába ömlik.

Ebben áll kétségkívül La Fontaine-nek egyik legfőbb bája. Sorai hosszabbak vagy rövidebbek, nem esetlegesen, de nagyon is finom szabályok szerint. Leírásra, valaminek a rajzára, vagy oly elbeszélésre a hol a cselekvény nem halad gyorsan, rendszeren a tizenkét szótagú drámai verset használja. Irálya ekkor annak a méltóságához alkalmazkodik s bele találja magát lassú lépésébe. Párbeszédben, gyors és sietős elbeszélésben, vagy ha a költő saját észrevételeit akarja közbeszöni, akkor fölváltva alkalmaz minden mértéket, de nem találomra keverve; alexandrint rendszeren a fontos dolgokra; rövid (négy lábú) sort, közönyös dolgokra; két lábút, ha az is vers, a mondat befejezésére. Az ember azt hinné: mély kiszámítás vágta rövidre, vagy nyújtotta hosszúra e sorokat, s némely mese kiállaná e borzasztó elemzést. De ne túlozzunk. La Fontaine-nak nem kellett minden egyes sorban, a gondolat és a versmérték közötti összefüggést keresnie. Sok vers egészen készen ötlött elméjébe, az ihletés percében, röviden vagy hosszán, a maga helyén s magától helyezkedett oda. a hova épen oda illett, mielőtt még a költő kimérhette volna. Minden közreműködött e rendezkedésre: az ösztön, a finom és érzékeny ízlés, a czél, a szeszély, minden — csak a restség nem; mert tudva van, hogy La Fontaine, azért hogy szeretett jól alunni és heverészni, a munkában nem kímélte magát; restsége, bájos remekeinek időközeiben, csak a jól megérdemelt nyugalom színében tűnhetik föl.

La Fontaine nem csak jól ismerte természetünket, de azt is tudta, mikép és mely határig tudunk figyelmesek lenni. Más költők, akár czélzatosan, akár műfajaik természeténél fogva, arra látszanak törekedni, hogy fölkeltsek vagy ébren tartsák a figyelmet: ő maga alkalmazkodik annak minden szeszélyéhez. Nem is tudjuk, ő viszen-e magával, vagy csak kísér. Nincs emberi költészet, mely inkább a magunk szabad-

jára ereszszen, mely szelídebben öleljen körül, s jobban uralkodják rajtunk, midőn engedelmeskedni látszik.

Igaz, hogy nincs is műfaj, mely jobban alkalmazkodhatnék pillanatonként változó szeszélyeinkhez, mint épen a mese. Tragédiát nem olvashatunk bármely kedélyhangulatban; sőt vigjátékot sem, ámbár arra gyakrabban vagyunk hangolva, mint a tragédiára. De a mesét mikor ne látnók szívesen? Tudjuk mily keveset kíván tőlünk; abban a lelki állapotban hagy, a melyben talált; bármikor is elfogadható szórakozás, mely még a legrestebbet sem zavarja meg s nem ijeszti azzal, hogy tanulnia kell valamit; haszna nem kínálkozik hangosan, csak úgy csúszik be a gyönyör mellett. Más műfajok többé-kevésbé megfeszítik szellemünket, ez sajátosságuk s ebben áll hatásuk. De ha a figyelemre feszült vágy megcsalódik, méltán lehet attól tartani, hogy a megfeszített szellem kelleetlenül csapódik magára vissza. A mese nem tesz ki ennek a veszélynek; nem is ígér többet, mint szórakoztatni szellemünket egy perczig, s bárminő hangulatban találjon is, azt világért sem zavarja meg. Gondatlan olvasóra találnia, még szerencse neki; bizonyos, hogy barátjává teszi, szórakoztatván restségében a nélkül, hogy zavarná.

A meséről beszélek-e, vagy La Fontaine-ről? A műfaj s a költő egy és ugyanaz. A műfajt vélem elemezni, pedig a költőt vizsgálom.

IV.

A La Fontaine meséinek a morálja.

Megannyi okai a La Fontaine népszerűségének! Legbensőbb oka: morálja. Hát van morálja La Fontaine-nek? Ne nevezzük-e így ama mély életismeretet, mely se nem kárhoztat, se föl nem old, de mindent valódi színében mutat föl s oly ítéleteket mond, melyekre egyaránt hívatkozhatnak a szigorúak, ha kárhoztatni s az engedékenyek, ha föloldani akarnak. E morál részrehajlatlansága minden lelkiismeret ajtaját föltárja előtte. Mivel tanácsol, nem korhol, annál fogva se ellenvetéssel, se ellenállással nem találkozik. — Ha La Fontaine megrója a visszaéléseket, azt is harag nélkül teszi s

talán azzal az utógondolattal, hogy szintoly szükségesek és tiszteletre méltók, mint akár a jó szokások. Bölcsesége soha sem zsémbes; mástól sem kíván több okoskodást, mint a mennyit maga okoskodik; maga pedig nem is okoskodik.

A satira nem esik kezére; tollából a gúny úgy jö ki, mintha békeszerető ember külső sugalmazásra kezd veszekedni. Mindjárt gorombáskodáson kezdi. Lulli azt kívánta tőle, írjon operát; *Daphnét* írta. Lullinak az nem kellett. Elhitették La Fontaine-nal, hogy sértve kell magát éreznie. Ekkor írta a *Florenzit*. E darabban Lulli

— hármás torkú gödény,
Mindent bekap, elnyél, megemésztt
Tömjétek, hadd nyelje! *)

Thiange asszony közbevetette magát, hogy őket kibékítse. La Fontaine eleinte tartotta magát:

Igy okoskodnám, ha angyalnak születtem,
Vagy a szép Thiange-nak:
De mert költő lettem,
Ebbe van mentsége rettentő hibámnak. **)

Nem sokára engedett s kibékült Lullival.

Máskor ismét La Rochefoucauld, a *Maximák* írója mesetárgyat ad neki. Kemény ítéletet kellett volna mondania, a gonosz lelkű emberek azon faját kellett volna festenie, mely olyan, mint a falusi kutyák, melyek rárohannak az idegen kutyára,

Szolgálva egyedül torok-érdeküknek,
Olyan lármát ütnek,
Harapnak, ugatnak, abba sem is hagyják,
Míg szegény jövevényt
A falu határán túlig ki nem hajtják. †)

La Fontaine-nak ez csak középszerűen sikerült. Meséje a *Nyúlak*, egyes csinos vonásai daczára, a gyöngébbek közül

*) *Vegyes munkái*. A *Florenzit*, satira.

**) XV. Levél.

†) *Mesék*, X. könyv. 15. mese.

való; a mellett, hogy nem is várnók a nyúlak barátjától s festőjéről, hogy egy fa mögé bújva

Kedvére egy nyúlat lepuffant,
Mely mi rosszat se gondola...

Ez egyszer elrontotta őt La Rochefoucauld. Rossz hangulatba hozta az emberek iránt s még arra is rábírta, hogy tudassa velünk, hogy ha vadászni megy, legkedvesebb állatai sincsenek tőle biztosságban. Boileaut szívesen képzelem vadásznak; *) satira-írónak a vadászat is a harc egy neme; de hogyan tudjuk La Fontaine-t nyúlak öldösőjének képzelni?

Morálja azért tetszik nekünk annyira, mert nem hitette el magával, hogy mindig hatályos, sőt bevallja, hogy több betegséget ismer mint gyógyszert. Néha keresi a morált maga, de nem igen erőlködik, hogy megtalálja.

Minő tanúságot vonjak ki mesémből?
Mivel minden mese gyarló mű e nélkül...
Látok itt-ott, némit, de csak rezgő árnyként... **)

Oly morál, mely habozás nélkül, határozott ítéletet mond, még ha igaza van is, visszariaszt néha. De hogy ne érne cél az oly morál, mely nem követelő s előre föladja jogait!

Mindazáltal a jó iránti előszeretet uralkodik a La Fontaine moráljában. Nincs abban nyoma sem, mintha nem épen rendes férj s nem igen gondos apa lévén, a maga életét s magaviselését mentegezni akarná. E két pontban nem érzi rendben a maga szénáját s azért ezekről nem szól. Igaz, hogy nem is dicséri sehol a hűséget, s a gyermek ellen is nem egy kemény szót szalaszt ki a száján:

Egy rossz szívű gyerek (e kor könyörtelen!)... †)

Különben mind az, a mit a házi morál körében tudni és gyakorolni jó, az áljavak iránti közöny, a valódiak iránti mér-

*) Jól irányzott golyóm villámgyors röptével
Üldöm, pusztítom a lég szárnyasit én el.

Boileau, VI. Levél.

***) *Meséi*. XII. 2.

†) *Les deux pigeons*. (A két galamb.)

sékelt ragaszkodás, a-*semmi túlság*, *) szerénység, engedékeny-
ség, az igaz barátok becse, jótékonyság, — mind szeretetre
méltó színbe vannak állítva meséiben. Bölcsesége, távol attól
hogy hitczikkszerű legyen, szelid és vidám; inkább a kitünő
szellem és egyenes szív magával való elégűltségének látszik,
mint az ész nehezen kivívott diadalának a rossz hajlamok
fölött. Azokra sem neheztel, a kik nem követik; nem is tűnik
mindig szemünkbe, bár mindig érezzük. Vizsgáljuk meg ma-
gunkat, a La Fontaine olvasása után; ha nem is indított föl
igen erősen hibáink ellen, de legalább szeliden biztatott arra,
hogy igyekezzünk becsületesek lenni.

V.

Valamennyi költőnk közt La Fontaine a legfranciább.

Még nem merítettem ki a La Fontaine népszerűségének
összes okait. Része van abban az ő eszme-irányának, nyelv-
nek, mintái megválasztásának s ízlésének, a mely részben,
úgy látszik előnyben van még hírneves barátai fölött is.

Valamennyi költőnk között talán La Fontaine a legmé-
lyebben nemzeti, francia. Azzá teszi őt az a józan szelleme,
mely minden fölindulását annak okához arányítja, a mellett
egyenes, őszinte, szabadságszerető, magának is, másnak is;
sok dologban megáll a kételynél, mivel tetszik neki e kellemes
lelki állapot; élénkebb mint szenvedélyes; ment minden fin-
torgástól ép úgy mint a túlzó érzelmektől; érzékeny, rajongás
nélkül; középútat tartó mindenben, elméletben úgy mint gya-
korlatban; második Montaigne, csakhogy szelidebb, szere-
tetre méltóbb, közvetlenebb mint az első.

Ámbár inkább foglalkozunk La Fontaine-ben a költővel
mint az emberrel, mindamelllett meg kívánom jegyezni,
mennyire francia volt abban az eszményben is, melyet ha-
zájáról alkotott magának. *Astréa* című operájában, **) a
flandriai háborúra czélozva, kész volt Németországot a XIV.
Lajos fegyvereivel is fenyegetni.

*) *Rien de trop*, egy meséjének ez a címe is. IX. 2.

**) Előadatott 1691-ben.

A Rajna. érzé élöket;
A Duna is megérzi még . . . *)

Része levén a nantesi edictum visszavonatasában, — mint Racine-nak és Boileau-nak is, az akkori francziák legjobbjai-val köztévedésből — ím ezt mondja a királyról ez esemény alkalmából:

Készül kiirtani a tévelyt; úton van;
Czélt ért; s munkájának mily sikerét látom!
Az igazság uralg már egész Frankhonban,
S Frankhon a világon. **)

Jobb bírái vagyunk ma La Fontaine-nál annak a politikának, mely a nantesi edictumot visszavonatta; de mi sem fogjuk föl nála jobban azt a szerepet, mely Franciaországot megilleti.

Nyelve által is La Fontaine a legfrancziább költőnk. Költői nyelvünk valamennyi korszaka, vagy jobban mondva mindeniknek a szépségei összeválogatva, képezik az ő nyelvét. Vajon olvasta-e összes régi költőinket, s mint Molière, ő is elvette a magáét, a hol találta elődeitől? Erről mit sem szólt, holott nagyon szeretett olvasmányairól beszélni. De műveiből, az új nyelvből — melybe beszövi — ki lehet jelölni a régi nyelv legszerencsésebb fordulatai és szólamai egész sorát; régi és új, együtt karöltve jár nála. La Fontaine kétszeresen teremtő szellem; a régi nyelvből kierzí mi él még abban folyvást s azt fölszínre hozza; az új nyelvet illetőleg pedig egyetlen költőnk sem merészebb.

Nem volt rossz, hogy kezdetben a Voiture iskolájához tartozott, ámbár kicsibe múlt, hogy e költő el nem rontotta. Ez iskola útján ment vissza a tizenhatodik század költőire, kiknek számos igen szép kifejezése kiment volt már a divatból; s e költők által nyújtá kezét még fölebb: a mese-íróknak. Mindenik írói nemzedéknek, a mi csak Francziország földén megelőzte, van valami része az ő nyelvében. A gall-francia, mely annyira élénk mind abban, a mi házias részlet, finom gúny, kedélyes vonás, itthon született eszmék a melyeket kívül-

*) A király nem akarta, hogy dobra üssék szándékát; a darab e helyét eltiltotta.

***) Levél Bonrepaux úrhoz, a király fölolvasójához.

ről soha sem kaphattunk volna, helyet foglalnak itt, ama magasb nyelv mellett, mely a pallérozott francia szellem gyümölcse, s az emberi szellem legtisztább képévé vált. A párisi francia nyelv, oly változatos és oly igaz árnyalataival, mérsékelt színezettségével, finomságaival, s azzal a logikai szigorral, mely az egyetemes világnyelvet sejteti benne; s mellette a vidékek francziasága, mind meglegelte benne a maga helyét, a hol, egy-egy zugban, a maga tájszólamait, kifejező parasztosságát, bájos botlásait s természetes együgyűségeit elhelyezhesse.

A Voiture iskolájától vette, a melynek az örökös dicsősége marad, hajlamát a leírások iránt. Hogy e hajlam magának is természetében volt, kétséget nem szenved. Kedélye őt a természet szabad ölébe vonta; első hivatala is *) — mert ifjú korában hivatala is volt — gyakorabb érintkezésbe hozta őt a természettel, hogy sem meg ne szerette volna. Mindamellet, lehet, Voiture ébresztette őt saját hajlama tudatára, s adta neki az eszmét, hogy a természetet fesse költeményeiben. Soha egy költő sem használta szerencsésebben és több mérséklettel a leírás költői eszközét. Úgy fest mint Virgil, érzések által. A Voiture iskolája, szabatoság ürügye alatt, leltáros; leírása valódi helyrajzok. La Fontaine nagy vonásokkal ír le, inkább a visszatérő s megújuló érzelem hűségével, mint egy másológép pontosságával. Ő a vidék képéből csak azokat a vonásokat veszi észre, melyek a lakosok erkölseire s helyzetére befolyással bírnak; egyenlően életet lehel a színhelybe és a játszó személyekbe. Gyűjteménye tele van oly sorokkal, melyek festenek a nélkül, hogy leírást adnának, s melyek még a kézzel nem fogható, nem mérlegelhető dolgokat, a meletget, az üdeséget, a kiterjedést és látkört is éreztetik . . .

A szél birodalma' nedves határain
Sarjadtok többnyire . . . **)

Ki nem járt közülünk e birodalom határain, ki nem őrizte meg emlékében valamely magános mocsár nedves üdeségének képét, oly vidéken, melyet az emberi szorgalom nem kísérlet meg elvitatni a széltől és a víztől . . . ? Illyenek a

*) Viz- és erdő-mester volt.

***) *Le Chêne et le roseau.* (A tölgy és a nád.)

Virgil leírásai is. Így festi egy vonással a magános varjút, a megszikkadt lapályon:

Et sola in sicca secum spatiaturo arena . . . *)

VI.

Valamennyi költőnk közt ő vett legtöbb ihletést a régiektől.

La Fontaine, bár legfranciább költőnk, a régiektől is ő vett legtöbb ihletést. Tudjuk mikép fordult egyszerre a „a tudás és élet amaz örök forrásaihoz“. **) Nyíltsága és mivel se törődése őt bájos és könnyű szellemmé teszi, a ki nem igyekszik megismerni magát, hogy ne kelljen kormányoznia, s inkább másoktól vár útba igazítást; vallásos érzelmű, ha valamely kegyes könyvet olvas; szerelmes, majdnem negédes, ha *Voiture*-t olvassa; régi szellemű, ha a régieket olvassa. Barátja *Mancroix* és rokona *Pintrel*, mind a ketten *Reims*-ből valók, a hol „bőségesen vannak csinos dolgok“

— mikén én részemről nem a temérdek
Toronyt s pillért, de szép lányokat értek †)

épen *Voiture* iránti kiváló előszereteténél fogva irányozták figyelmét a régiekre. Platója lapszéleit jegyzetekkel, észrevételekkel, bölcs mondásokkal írja tele, s előre gyűjti az anyagot meséihez, melyekre még akkor nem is gondolt. Egy útjában, Párisból *Limoges*ba, a száműzött *Fouquet* egy barátjával, eltéveszti a vendéglőt, a szomszédház kertjébe megy be, s míg ott egy lugasban *Titus Livius*t olvassa, megfeledkezik mellette az ebédéről. Jó messze jutott *Voiture*-től, hogy vissza se is térjen hozzá többé.

Terenczet forгатom; Horácz mesterem im,
Homér s vetélytársa *parnasszi* Istenim:
Mondom a szikláknak ††)

*) *Georgicon* I. k.

**) *Humboldt*t, a *Kosmos* előbeszédében.

†) *Les Rémois* (A rheimsiak), elbeszélés.

††) *Vegyes munkái*. XXII. lev.

Annyira kedveli őket, hogy megharagszik, ha a régiek közül egyet is bántanak, még Quintilian is. „Nem szükség okát adni — mondja egy helyen — elég hogy Quintilian mondotta“.

Első irodalmi kísérlete a Terentius *Eunuchjának* az utánzása volt. A mű maga gyöngé, de kitünő az ítélet, melyet eredetijéről mond. „A csomó, mondja előbeszédében, bámulatos könnyűséggel van megkötve benne, s a másoknál oly gyakran található erőltettségéből semmi sincs benne. Az illem és a mérséklet, melyek Plautus előtt ismeretlenek, mindenütt megvannak tartva.“ Pintrel akkor a Seneca leveleinek a fordításán dolgozott, a mit remekül is végzett, nem szórúl szóra, hanem finom, válogatós francziához méltóan, a ki Senecából kiveszi egész szellemét, de ott hagyja ragyogó hibáit. Az összes idézeteket La Fontaine fordította versekben, s talán a Pintrel próba-szövegébe is nem egy szerencsés fordulatot szőtt belé. *)

Ő volt az első, a ki megütközött Perrault Károlynak a régiek elleni támadásain, s az akadémia üléséből kijöttekor — a hol Perrault a *XIV. Lajos századát* olvasta föl — írta La Fontaine Huet-hez szóló levelét, melyben oly melegen kél védelmökre;

Sajnálva látom ez úttakat föladvá,
S mind az elizée-i mezőkön, csapatba',
Nép- és útmutatók . . .

Nem csak mintái, hanem barátai is, a kiket megtámadtak. Boileau, a kinél ez inkább az ész, mint a szív ügye

*) A régiek iránti bámulata sajtóságos módon nyilatkozik e kis fordítások egyikében. Az' ereleti a következő két sort idézi:

Possum multa tibi veterum praecepta referre,
Ni refugis, tennesque piget cognoscere curas . . .

Ő maga helyezkedvén a latin költő helyébe, így fordítja:

A régi írókból meritek én nektek,
Halljátok szavait e fél-isteneknek,
Figyeljetez rájok csekélységekben is,
Nálók mi sem csekély . . .

Jó szolgálatot véltem tenni a latin és a franczia irodalom barátainak, midőn Seneca e fordítását a *Collection des Auteurs latins traduits en français* című gyűjteményben újra kinyomattam.

volt, egész haragját szúrós élecekben önti ki a régiek ellensége ellen, s kitünő *Észrevételeiben Longin fölött*, az akkori irodalmi kritika e *Vidéki Leveleiben* egészen összetöri őt. La Fontaine-nak, a ki nem szeretett dulakodni, sokkal jobban fáj, hogy barátjait bántják, mint a mennyire e bántalmakat viszsзаторolni igyekszik. Nyög s elragadó együgyűséggel azt hiszi, hogy csak maga nyög a kedvenczein esett sérelem miatt:

Hiában idézem, hiában dicsérem,
Bámulni bájaik' ki sem siet vélem...

Igaz, hogy a régiek egyetlen bámulójára nézve sem volt az úgy annyira személyes. Molière, Racine, Boileau, a régieket egy vagy más tárgy miatt, különös czéjlok érdekében olvasták; a két előbbi nevezetesen a drámai igazságot keresi bennök; Boileau a gúnyoros részleteket válogatta; a morált illetőleg pedig, inkább a vitázó és parancsoló helyeket, mint a vigasztalókat vagy azokat, a melyek egyszerűen oktatnak a nélkül, hogy valamely szabályt írnanak elő. La Fontaine-nak jó volt mindenik modor; mohón kapott minden olvasmányon, a mi valami újat mondott neki az emberről. Pláto csak oly kedves előtte mint Terentius, s Quintiliánt oly kellemes olvasmánynak tartja, mint Aesopot vagy Phaedrúst. Nem azért keresi bennök az igazságot, hogy fölhasználja, hanem a gyönyörért, melyet megismerése nyújt. A könyvek neki nem a munka műszerei; mit csinál velök: azzal nem gondol; mulattatják s ez neki elég.

Egyikök sem fordított annyi időt a régiek olvasására. Molière színházi gondjaival volt elfoglalva; Racine és Boileau udvari hivatalaikkal. Azonkívül Racine-től az ájtatosság is sok időt elvont világi foglalkozásaitól, Boileau-tól pedig a gyakori betegeskedések. Az eredeti nyelven olvasván mintáikat, annál kevesebbet olvastak belőlök. La Fontaine, mihelyt költővé lett, oda hagyta azt a víz- és erdőmesteri hivatalt, mely neki különben is csak ürügyül szolgált, hogy örökké a szép árnyak alatt sétálhasson s a patakok partján szúnyadhasson. Bájos pártfogónök, először, de La Sablière, azután Hervart asszony által fogva föl, a kik a természet e gyermekének, e nőtlen férjnek s gyermektelen apának följánlt mendedék fejében még annyit sem kívántak tőle mint Fouquet az évdíjáért, hogy évenként néhány madrigált írjon; semmi egyéb

dolga nem volt nálok, csak olvasni. Az ókor remekműveit úgy olvasta, mint a regényeket olvassák; a latinokat eredetiben, a görögöket fordításban, de a lángésznek azzal az éles látásával, mely a fordítás alól is kieri az eredeti gondolatot. Hírneves barátai, kizáróan bizonyos szerzőkre szorítkoztak; La Fontaine az egész régi irodalmat olvassa s tanulmányozza; még attól tartott, nevetségessé teszi magát azzal, mint oly valaki, a ki valamely ó divathoz makacsul ragaszkodnék.

Gúnyolnak, hogy őket annyira szeretem,
S együgyű természet modorát hirdetem. *)

Különben úgy látszik különös tehetsége volt, a tizenhetedik század nagy íróinak nevében, jellemezni a módot a mikép ők a régieket utánozták. A mit e részben magáról mond, mindegyikökre illik:

Egynémely utánzó, birka-nyáj, mondhatom,
A mantuai pásztort úgy követi, vakon,
Én máskép; magam' bár vezetni engedem,
Olykor magam lábán járni is szeretem.
S nem is fogok soha más szokást váltani.
Az én utánzásom soha sem szolgál,
Csak eszmét veszek át s a törvényt, mely szerint
Jártak hajdanában magok is, mesterink.
De ha egy-egy helyök, ragyogva szépségtül,
Versembe beillik erőltetés nélkül,
Átveszem s hogy ki ne ríjjon a többitől,
Ódon modorukat igyekszem venni föl. **)

A mit La Fontaine ily finoman ír körül, az nem utánzás, hanem a közös tulajdon birtokba vétele. Ő és barátai nem fosztottak meg mást a tulajdonától; csak visszavették a költőtől, a mit maga is úgy vett, vagy valamely elődjétől, vagy a természettől. A mit minden erőltetés nélkül vehet át egyik költő a másiktól, egyenlő joggal mind a kettejüké. Ha erőltetés volna a dologban, az már lopás volna.

La Fontaine többet tesz, mint csak az ódon modort igyekszik fölvenni, mely kölcsönzésein érezhető; épen oly ódon szelleművé bírja tenni magát, mint azok, a kiket utánoz.

*) Levél Huet-hez.

**) Ugyanaz' a levél.

A Huet-hez írt levelet olvasva, úgy érzem, mintha Horatius egy levelét olvasnám, ugyanaz a kedves, könnyed modor, semmi feszesség, semmi tudákosság, inkább egymásból folyó érzelmek, mint eszmék láncolata; panaszkodik, hogy igaztalanul bánnak a régiekkel; maga nemcsak bámulja őket, hanem haragszik magára, hogy nem bámulja eléggé; nem is igyekszik okát adni hatásuknak, annyira természetes s önkénytelen az nála.

Barátai remekeiben nem egy hely viseli magán a kor ízlésének bélyegét, mondhatnám az akkori idő egyenruháját. Olyan ez, mint a zenében az egyezményes formulák; minden kornak meg vannak a magái; Molière, Racine, Boileau, kivált a két utóbbi még inkább mint az első, használnak ilyen formulákat. La Fontaine menten tudta magát tartani az ilyenektől; hibái épen úgy sajátjai, mint jelességei; ha szűnyad is olykor, mint Homér, de az ő műzsája senkitől sem kölcsönzött sallangokat. Szépségei mintegy rejtőzni látszanak egyszerűsége mögött, mintha magok sem tudnának magokról. Költészete oly nemes, mint meséjében az oroszán, mely nem tudja, hogy nemes. A kor összes sajátságai közül csak az mutatkozik nála, a mi legszeretetre méltóbb: a szellem, mely több bájjal tudott föllépni akkor, mint a francia társadalom bármely más időszakában; van benne valami La Rochefoucauldból, valami Sévignéből, azzal a természetességgel, mely őket egymás barátaivá tette; az a szellemes és gyöngéd érzelmesség, melyben nálunk a szerelem nyilatkozik.

VII.

La Fontaine-nak több ízlése volt mint Molière-nek, Racine-nak és Boileau-nak.

Ha nem volna vakmerőség, ily nagy írókról szólva, egyiknek előnyt adni közülök a többi fölött, azt mondanám, hogy La Fontaine-nak több ízlése volt, mint más három barátjának. Ha nem hasonlítjuk is össze Molière-rel, kinél az ízlés elleni vétségek oly menthetők, s a kinek termékenysége és teremtő ereje oly könnyen kijátszhatta a szellem ama finom örködését művei fölött, de Racine-nal és Boileau-val, a kik egész tudományt csináltak az ízlésből, bizton lehet állítani,

hogy La Fontaine-nak ép oly egészséges ízlése volt, csakhogy kevésbé követelő. Szigorú, a nélkül hogy félénk vagy kevély lenne. Jobban szereti élvezni azt a mit szeret, mint a menynyire haragszik arra, a mit nem szeret. Nem boszankodik a rossz versekre, mint Boileau. Ő a hibákat olybá nézi, mint árt, a melylyel meg kell fizetni az irodalmi művek oly különböző s oly bájos szépségeit. Sokkal inkább szerette a könyveket, és sokkal többféle könyvet szeretett, hogy sem elméleti kifogásokat tett volna olvasás közben, vagy előre elfogúlt lett volna, valamely magasb szempontból, ellenök, mielőtt olvasásukhoz kezdett volna.

A négy jó barát ama társaságában, melyet a *Psyché szerelmei* első könyvében rajzol, melyből számúzve volt, úgy mond, „minden kimért társalgás és mind az, a mi akadémiai értekezés színét viselné magán“, emlékszünk hogy ő Polyphile volt, „az, a ki mindent szeretett“. S ez az ő igazi neve, s ez a szeretet minden iránt csak növeli ízlésének dicsőségét, mert nem kis érdem, mindent szeretve, még is válogatni tudni. A régiek iránti szeretet nem vette el kedvét az új kor jeleseitől :

Tassot becsülöm és Ariostot szeretem,
Imádom Boccacciót, Macchiavel életem.
Egyaránt olvasom, a mit észak s dél ad . . .
De válogatok ám legszebb műveikből. *)

Válogatása azonban nem elfogúlt; a gyöngébb helyek nem vetnek homályt szemeiben a jobbakra; La Fontaine jobban szereti egyiket mint a másikat, de egyiket sem zárja ki. A legszerencsésebb természet valamennyi közt; bír jelességeikkel, hibáik nélkül; tud szeretni a nélkül, hogy gyűlölne; s a legszigorúbb tökély fokán is meg tudja tartani azt a bizonyos könnyüséget, mely a legkényesebb ízlést úgy tünteti föl, mintha ösztön volna.

Nem azt következtethetjük-e ebből, hogy az ízlés saját-sága, visszavezérelni minket ösztönünkhöz? A tanulmány, az összehasonlítás, az öntudatos akarat ama közbenszólása, melyet az ízlés föltesz; mind csak arra valók, hogy igaz valónkat kifejtse abból a ránk vett burokból, a melyet vagy a kor

*) Levél Huet-hez.

ízlésének utánzása, vagy a rossz nevelés adott ránk. A tizenhetedik század költői közt a legtermészetesebbik, talán a legcsiszoltabb. A La Fontaine törlései s javításai híresek. Ő nem volt egyszerre tisztában eszméivel; a mi az első kidolgozaskor tolla alá jött, többnyire csak régi olvasmányainak valamely még élénk benyomása volt; a maga saját bája helyett, talán csak emlék Voiture-ból. Hogy igazi eszméje kifejezésre jusson, hogy föllelje önmagát, szüksége volt arra, hogy ízlése kételyt ébresztszen benne az iránt, a mit szelleme első fölgerjedésében jónak talált volt.

Íme, ugyan csak meggyőző bizonyság arra, hogy a természetest csak is fáradsággal érhetjük el. Valamint a festő-, vagy a szín-művészetben, vagy a táncz kissé léhább művészetében, csak a munka és gyakorlat szerzi meg a biztos kezét, a könnyű taglejtést, a mozdulatok báját és finomságát, épen úgy a szellem műveiben is csak fáradsággal menekülhetünk meg a téves benyomásoktól, a szeszélytől, a test zsarnokságától, az utánzástól, a csillogási vágytól, a hiúságtól, s mind attól, a mi útjában áll a természetességnek. Egyedül a műgond ad maradandóságot az elme-műveknek; s csak az ízlés tesz képesekké a műgondra. Voltak természeti adománynyal fölruházott, tehetséges emberek, a kiknél hiányzott az ízlés s az ízléssel együtt az a tehetség is, hogy megtalálják, mi a természetes, s ahhoz ragaszkodjanak és megóvják azt a kor ízlésének való hizelgés által könnyen kivívható álsiker kísértéseitől. Miután egy ideig a tömeg gyönyörének eszközei valának, ők is, híres színészek módjára, nevet hagytak fönn, művek nélkül s az utókor kénytelen lángelméjük mivoltához néhány egyes helyök után vetni hozzá, melyekben nyilatkozott, mint a nagy színészek lángelméjét a nézőtér hagyományai után találgatjuk.

VIII.

A La Fontaine beszélyei és egyéb költeményei.

Munkám iránya nem engedi a La Fontaine *Beszélyeiről* szólanom; talán akadályozna is abban, hogy helyesen ítéljek felőlök. Nem tudok szeretni valamit a nélkül, hogy előnyt ne

adjak annak s nem adhatok előnyt a nélkül, hogy valami igaztalanságot ne kövessék el. Szemeimben a Mesék ártnak a Beszélyeknek.

Ebbeli tartózkodásom nem igen látszhatik következetesnek azon részletes tárgyalás után, melyben a La Fontaine elődeinek meséit és beszélyeit részesítettem; de hogy azokról bővebben szóltam, nem azért történt, hogy olvasmányokul jelöljem ki, hanem mert kénytelen voltam kutatni a nyelvet, nyomozni úgy szólván annak fejlődését a magok korában legkedveltebb művekben. Maga a nyelv ódonasága, a megértés nehézsége, elveszi a savát közülök a legcsípősbeknek is; tudósnak való gyönyör, sokkal több fáradsággal jár, mintsem veszélyessé lehetne. Egyébiránt az erkölcsök durvasága mentségekre szolgál; a szabadosság akkor csak megengedett szabadosság volt. Félbarbár korban íratván, nem bírtak a tiltott könyvek kiváltságával. Nem így áll a dolog a La Fontaine beszélyeivel. A nyelv legszebb korában, s oly társadalom titkos gyönyörére írta őket a költő, melynek erkölcsi nyilvánosan elég szigorúak voltak. Olvasásuk könnyű, a fátyol rajtok mindig átlátszó, ha ugyan a költő egészen is el nem dobja a fátyolt. Csak azért szólni róluk, hogy kárhoztassuk, szenteskedésnek látszanék; hogy dicsérjük, arra nincs szükségök. Az ilyen könyvek magoktól is kapósak; legokosabb hallgatni rólok.

Mind a mellett védeni kell La Fontaine-t azon vád ellen, hogy a beszélyek botrányosságából dicsőséget vagy hasznot akart húzni. Mint tudva van egy előkelő s nagyon buja életű udvarhölgy adta hozzájuk az eszmét, a ki csak oly olvasmányokban találta gyönyörét, melyek saját kicsapongó élete képeit tárták eléje s ez által hosszabbították meg élvezeteit. Önkénytelenül lett kicsapongó íróvá, nem is gondolva, hogy azzal árt az erkölcsöknek. Mikor a begyeskedők fölsikoltottak s Tartuffe szeméit eltakarva, kifakadt, a költő mentsége, melyet fölhoz, bizonyítja, hogy nem bírt vétke tudatával. „Bátran állíthatom, mondja, hogy az elbeszélés természete kívánta így“; s Horatiusnak a műfajokról adott szabályaira hivatkozik. *) Végre észre vevén, hogy épen a műfaj ellen van kifogás, s hogy minél jobban megfelel a Horatius szabályainak,

*) Az első könyv második kiadásának előszavában.

annál kevésbé tetszik a párisi polgármesternek, *) meghallgatta a szemrehányást, s a következő választ adta rá, a mi teljesen ártatlan színben tünteti föl szándékát: „A beszélyek vidorsága, mondá, kevesebb benyomást tesz a lelkekre, mint a legártatlanabb regények gyöngéd érzelmessége“.

Az édelgésektől én jobban tartanék,
 Hogy fölgújtanák házamat . . .
 A sohajtozókat üzzétek el, szépek,
 De az én könyvemet bizvást eltűrjétek,
 Felelek, hogy attól ártalmatok nem lesz . . .
 Minek üznétek el? . . .
 Hadd beszéljünk, csak jól, mert ez a fő dolog;
 Ez minden; s ha meg van ez az egy csakugyan,
 Bírálóim nyugton alhatnak, mint magam. **)

Csak nagykesőre sikerült megértetni vele, hogy beszélyei épen nem ártatlan olvasmányok. Egy nagy betegségből lábadozva, egész gyermekteleg lélekkel ajánlta föl egyik kiadása tiszteletdíját a gyóntató papnak, hogy alamizsnául ossza ki szegényei között. Csak a vallásosság, melyre élete utolsó éveiben adta magát, nyitotta föl végre a szemeit é részben; s még akkor sem tudom, nem inkább önmegadás volt-e, mint őszinte meggyőződés, s komolyan hitte-e, hogy megrontotta százada erkölceit, holott ő csak mulattatni akart.

E beszélyek közül kettő, *A szerelmes kegyencznő* s *A Sólyom*, különösen az utóbbi, megérdemelnék a mesék népszerűségét, még oly írók szemében is, a kik legjobban becsülik magokat olvasóikban. Két példánya ez annak az édes érzékiségnek, mely ment minden hiú gőztől s ál-becstől s mely a jó szívű és józan eszű emberek sajátja. Az elbeszélés modora, ama fesztelen előadás s nem kevésbé fesztelen leírások által, a bele szőtt komoly vagy vidám észrevételek s az önmagára vissza-visszaforduló szemlélet által, a mint magáról beszél a mások okulására, e két beszély valóban fölér legjobb meséivel . . . s mi lehetne becsesebb az ő meséinél?

A hol La Fontaine-ből csak egy kevés van, legyen bármi

*) E tisztviselőtől eredt rendőri parancs tiltotta be a negyedik könyvet, „melynek olvasása“, így szól a rendelet, „csak is az erkölcsök megrontására és a kicsapongás terjesztésére szolgálhat“.

**) *A Fülöp bátya ludai* (Les oies de frère Philippe). A III-ik könyvben.

kevés, az már sok; mint maga mondá az imént, csak jól kell elbeszélni a mit elbeszélünk. S legkisebb darabjai közül is, melyikben, a legszerényebb, legkevésbé ismert kis sonettben, rondeauxban, az évdíja évnegyedi részleteiért Fouquetnek adott eme verses nyugtáiban, a tízsorosokban, dalokban, még ódáiban is, bár azokban még Boileau-nál is ügyetlenebb, végre is melyikben nincs belőle egy kevés? Voiture-t kevésbé utánozta mint maga is gondolá; a mi jót belőle átvesz, családásba ejtette őt a többi felől is. Mindent föl tudott használni; és senki, mondjon bármit maga is, őt meg nem ronthatta. Csak egytől kellett tartania, a tunyaságra való hajlamától; de ott volt Boileau, nem engedte, hogy átadja magát annak.

SZÁSZ KÁROLY.

